

АНАЛІЗ РЕКРЕАЦІЙНОГО ГОСПОДАРСТВА РЕГІОНУ: ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ЙОГО ОПТИМІЗАЦІЇ

Досліджено сучасний стан та проблеми розвитку рекреаційного господарства Тернопільської області в контексті програм розвитку туристичної галузі регіону. Виокремлено основні напрями оптимізації територіальної організації рекреаційного господарства області. Визначено за допомогою SWOT-аналізу сильні та слабкі сторони, можливості та загрози туристичної галузі Тернопільської області.

The current state and problems of recreational facilities Ternopil region in the context of tourism development in the region. Pointed out in the main areas of optimization territorial organization of recreational facilities area. Determined using analysis SWOT- strengths and weaknesses, opportunities and threats to the tourism industry Ternopil region.

Ключові слова: природно-ресурсний потенціал, суспільно-історичний потенціал, територіальна організація, інфраструктура, рекреаційне господарство.

Keywords: natural resources potential, socio-historical potential, territorial organization, infrastructure and recreational facilities.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Розвиток туристичної галузі є важливою складовою розвитку господарського комплексу багатьох регіонів України. В останні роки увага туристів до ресурсного потенціалу зростає, особливо в Тернопільській області. Однак недостатній розвиток інфраструктурних об'єктів в регіоні, який мав би забезпечувати привабливість туристичних об'єктів, не сприяє реалізації потужного потенціалу для розвитку рекреаційного господарства області. Подолання наслідків економічної кризи, у багатьох регіонах, значною мірою залежить від ефективного використання місцевих рекреаційних ресурсів, розвитку сфери обслуговування, створення сприятливого інвестиційного клімату, всебічної підтримки інноваційних проєктів.

Перспективною умовою розвитку туризму в області є розвиток сучасної інфраструктури, об'єкти якої мають забезпечити комфортні умови обслуговування подорожуючих. Для цього необхідно реконструювати транспортні комунікації до рівня, який відповідав би європейським стандартам. Не менш важливим є реконструкція діючих і будівництво нових готельно-ресторанних комплексів зіркового типу. Важливе значення в організації обслуговування туристів має організація належного медичного обслуговування, транспортна доступність медичних установ. Власне, не тільки окреслення проблем розвитку туризму, але і шляхи їх вирішення на даний час відзначаються особливою актуальністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Різним аспектам досліджуваної проблематики присвячені праці вітчизняних учених. Так у працях О. Бейдика, О. Заставецької, О. Любіцевої, М. Мальської, В. Руденка, П. Царика, О.Шаблія висвітлені теоретичні питання рекреаційного господарства регіону. Незважаючи на появу теоретичних і прикладних розробок з проблем рекреаційної діяльності в українській науці ще відсутня єдність поглядів на сутність рекреаційного господарства.

З огляду на зазначене **метою статті** є теоретичний аналіз сильних та слабких сторін рекреаційного господарства регіону, виявлення їх можливостей та загроз, виокремлення основних напрямів оптимізації рекреаційного господарства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основні передумови розвитку туристичної галузі області найбільш об'єктивно відображає SWOT-аналіз. Де вказано, що сильних сторін та можливостей для розвитку рекреаційної діяльності Тернопільської області є більше, аніж слабких сторін та загроз. Реалізація зазначених можливостей вимагає значних капіталовкладень та підтримки з боку держави. Проте, така стратегія дає змогу в майбутньому отримати позитивний соціально-економічний ефект у межах регіону та його окремих населених пунктів.

Згідно SWOT – аналізу туристичної галузі Тернопільської області сильними сторонами є:

- вигідне суспільно-географічне положення; багатий природно-рекреаційний потенціал (лікувальні мінеральні води, лісові, ландшафтні, геоморфологічні (в т.ч. спелео) ресурси, природоохоронні території);
  - унікальна суспільно-історична спадщина;
  - популяризація фестивальних заходів як унікальних туристично-рекреаційних продуктів;
  - комунікаційна доступність; наявність регіональних програм розвитку туризму в області; зростання конкуренції на ринку туристичних послуг;
  - активна позиція населення щодо розвитку туристичної галузі області.
- Слабкими сторонами рекреаційного господарства виступають :
- недостатній рівень розвитку туристичної інфраструктури (низький рівень надання послуг у туристичних закладах);
  - недостатня кількість закладів розміщення та харчування, невпорядкований стан автошляхів;
  - низький рівень реклами та поінформованості населення щодо туристичних програм регіону;
  - недостатній рівень кваліфікації працівників туристичної сфери;
  - відсутність державних програм збереження та відновлення унікальних туристичних пам'яток;
  - низький рівень попиту на туристичний продукт з боку проведення на території регіону туристичних конференцій, виставок, ярмарок; створення туристичних кластерів.

Тернопільська область має всі можливості для збільшення міжобласних туристичних потоків; використання природного потенціалу для розвитку сільського зеленого, екологічного, водного, оздоровчо-лікувального відпочинку; залучення об'єктів історико-культурної спадщини до нових пізнавальних та розважальних туристично-рекреаційних проектів; облаштування закладів розміщення та відпочинку в місцях із туристичними атракціями; населення регіону через низький рівень доходів; низький рівень інвестиційної активності туристичної галузі.

Впровадження новітніх технологій у процесі здійснення туризму та рекреації; облаштування транспортної інфраструктури дозволить збільшити кількість пасажироперевезень у межах області до об'єктів туризму; збільшення кількості готельних закладів та агросадіб дозволить здійснювати довготривалий відпочинок поблизу туристичних дестинацій; створення якісного туристичного продукту через зростання конкуренції на ринку туристичних послуг.

Основними загрозами для розвитку рекреаційного господарства регіону є: недостатнє фінансування з державного бюджету нових туристичних програм; зменшення кількості іноземних туристів через недосконалість туристичної інфраструктури та низький рівень надання туристичних послуг; невідповідний рівень заробітної плати у туристичній сфері; руйнація архітектурних пам'яток у випадку їх запустіння; зменшення туристичних потоків через низький рівень маркетингу туристичної галузі регіону; надмірне використання вичерпних природно-рекреаційних ресурсів; недофінансування туристичних програм.

Зважаючи на той факт, що туризм впливає на понад 50 секторів економіки регіону, насамперед транспорт, торгівлю, будівництво, сільське господарство і є перспективним напрямком перебудови економіки, Тернопільською обласною державною адміністрацією у 2012 р. було схвалено проект Програми розвитку туризму в Тернопільській області на 2013-2015 роки [1].

Серед основних напрямків діяльності програми визначено: удосконалення системи адміністративно-правового регулювання туризму; аудит та інвентаризація наявних туристичних ресурсів (для забезпечення удосконалення структури управління туристичною сферою на обласному рівні Управлінням з питань туризму спільно з Державним агентством туризму та курортів України впроваджено процес паспортизації кожного туристичного об'єкту регіону й проведення обстеження туристичних потоків та аналізу діяльності суб'єктів туристичної галузі; формування інвестиційних пропозицій в регіоні (участь в інвестиційних форумах, участь у спільних проектах міжнародного співробітництва у туризмі); розвиток пріоритетних

напрянків туризму (районами пріоритетного розвитку туризму визнано національний природний парк „Дністровський каньйон“, заповідник „Кременецькі гори“, Кременецько-Почаївський державний історико-архітектурний заповідник, національний історико-архітектурний заповідник „Замки Тернопілля“, міста Тернопіль, Збараж, Бережани, Борщів, Теревовля, Бучач, курорти у смт. Гусятин та смт. Микулинці, с. Зарваниця Теревовлянського району); розвиток туристичної інфраструктури; рекламно-інформаційна діяльність.

Напрянки розвитку туристичної діяльності визначалися з огляду на ряд проблем, які постають в регіоні. Однією з них є недосконалість системи збору статистичної інформації, що не дозволяє дати оцінку реальному стану розвитку туристичної галузі. За даними Управління з питань туризму Тернопільської ОДА, кількість суб'єктів туристичної діяльності, що подають звіти, скорочується.

Стримують розвиток туристичної галузі області неналежний стан сервісної інфраструктури, рівень розвитку індустрії відпочинку та розваг в області, а також невідповідність сучасним вимогам матеріально-технічної бази туристично-рекреаційних об'єктів. Однією із гострих проблем в області є стан під'їзних шляхів до основних туристичних об'єктів. Так, із загальної кількості - 65 під'їзних шляхів до основних туристичних об'єктів, у 2013 році капітального ремонту потребували шляхи по 5 напрямках, середнього та ямкового - 54, та не потребували ремонту тільки 6 з них. За відсутності фінансування реконструкція доріг та їх будівництво в області не проводились. А незначні обсяги робіт з поточного ремонту та експлуатаційного утримання не спроможні модернізувати наявну дорожню мережу області і направлені лише на утримання її в проїжджому стані як в літній так і в зимовий періоди.

Районними державними адміністраціями і органами місцевого самоврядування виділялись земельні ділянки для розбудови закладів сервісного обслуговування туристів та відпочинку. Як наслідок, в області щорічно зростає кількість закладів розміщення. Так, у 2009 р. в області діяло 40 готелів та інших закладів розміщення, а у 2013 р. їх кількість збільшилась до 79. Проте слід зазначити, що відкриття в області нових об'єктів готельного бізнесу здійснюється за рахунок інвестицій приватного бізнесу. Проблемою є також брак заходів зі сторони органів місцевого самоврядування та виконавчої влади щодо використання наявного потенціалу природних лікувальних ресурсів окремих територій області, що не дозволяє залучити додаткові резерви до розвитку територій та, відповідно, наповнення місцевих бюджетів.

У відповідності до вимог Закону України „Про курорти“ передбачено механізм створення та розвитку курортів, а саме: підготовка клопотань та подання цих клопотань про оголошення територій курортними, розгляд клопотань та їх погодження, розходження державної екологічної та санітарно-гігієнічної експертизи, прийняття рішень про оголошення природних територій курортними територіями. В перелік населених пунктів, які віднесені до курортних входять: смт. Гусятин Гусятинського району, с. Скоморохи Бучацького району, смт. Скала-Подільська Борщівського району та смт. Микулинці і с. Конопківка, Теревовлянського району. Однак, в досліджуваному періоді органами місцевого самоврядування зазначених територій не здійснювалась підготовка клопотання про надання територіям особливого статусу. Лише Гусятинською РДА було розроблено бізнес-план інвестиційного проекту „Розвиток курортного полісу „Гусятин“ через впровадження інноваційної моделі використання конкурентних переваг бальнеологічного курорту“. Однак, на сьогодні туристична діяльність тут не проводиться у рамках запланованого, цей факт можна пояснити браком коштів та недостатньою рекламою курорту.

Стримує розвиток туристичної діяльності в регіоні недостатня забезпеченість туристичної галузі висококваліфікованими спеціалістами. Так, у складі більшості районних державних адміністрацій питаннями туризму займаються відділи культури та туризму. В області діє лише чотири туристично-інформаційні центри: у м. Тернопіль, м. Заліщики, смт. Гусятин та м. Борщів.

Важливим чинником розвитку туризму регіону є інвестиційний клімат у його межах. Тому важливим завданням сьогодні є розбудова напрямків інвестування туристичних атракцій. До 2015 р. планується втілити в життя три інвестиційні туристичні проекти: створення курортного полісу „Гусятинський“, Кременецького тренувального центру зимових видів спорту та розвиток навчально-спортивної бази олімпійської підготовки з біатлону у с. Підгородне Тернопільського району. Особливо привабливим є район Кременечинни, сприятливий для

будівництва гірськолижних трас для дітей та молоді. Місто Кременець знаходиться неподалік траси Київ - Чоп, а також на автошляху Тернопіль - Рівне - Луцьк. Його вигідне транспортно-географічне положення зумовлює перспективу розвитку рекреаційного комплексу курортного використання, оскільки тут проходять туристичні маршрути до Почаївської лаври, Збарзького замку та Вишнівецького палацу, а також до туристичних принад Львівської та Волинської областей.

Сприятливий інвестиційний клімат варто встановити у районі Дністровського каньйону, який має сприятливі природні умови та ресурси для створення оздоровчо-курортного регіону, створення локальних туристично-рекреаційних центрів з розвиненою інфраструктурою у смт Коропець, м. Заліщики та смт. Мельниця - Подільська сприяло б комплексному використанню багатих туристичних ресурсів цього регіону [4, с. 300-302].

Оцінка туристичного потенціалу дала змогу прогнозувати оптимальні види туристичної діяльності у межах досліджуваного регіону. Таким чином, найбільш перспективними видами рекреації та туризму в області є: оздоровчий, спортивний (спелео - та водний туризм), сільський зелений, пізнавальний, науковий (археологічний), сакральний (паломницький), розважальний (фестивальний). Так, на території Придністер'я (яка володіє найбільш атрактивним поєднанням природного та суспільно-історичного потенціалу) є великі перспективи для розвитку нових видів туризму, серед яких сільський зелений туризм, фестивальний туризм та пригодницький туризм. Потенційними об'єктами фестивального туризму виступають оборонні споруди у Бучачі, Язлівці, Підзамочку, Окопах, Кудринцях, Висічці, Кривче, смт. Скала-Подільська. Тут можна проводити фестивалі середньовічної культури, відтворення лицарських боїв за прикладом Кременецької та Збарзької фортець, Бережанського замку. Поки що цей напрямок неможливий через зруйнований стан збереження цих споруд, а масове скупчення людей може призвести до ще більшої їх руйнації.

Загалом, для розвитку розважального туризму в регіоні мають бути вирішені наступні завдання:

- формування законодавчої бази щодо розвитку туризму;
- проведення моніторингу місцевих історико-культурних об'єктів, їх внесення до списку Держреєстру нерухомих пам'яток України;
- дослідження та покращення туристичної інфраструктури в зоні перспективних об'єктів туристичних відвідувань;
- розробка нових туристичних маршрутів по маловідомих історичних містечках, де знаходяться руїни споруд чи залишки історичних міст;
- розвиток індустрії розваг;
- підключення до розвитку інфраструктури інвестиційних коштів;
- залучення студентської молоді до розробки і реалізації проектів розвитку туристичної галузі в області.

Важливим етапом розвитку фестивального туризму регіону є залучення інвестицій та введення інноваційних проектів під час проведення фестивалів. Зокрема, Тернопільська обласна державна адміністрація щорічно сприяє проведенню Західноукраїнської туристичної виставки-фестивалю в Тернополі. У 2012 р. туристично-рекреаційний потенціал області презентували у 15 спеціалізованих всеукраїнських, міжрегіональних та міжнародних туристичних виставках та форумах, які відвідало понад 10 тисяч осіб. До уваги візитерів виставкової експозиції регіону пропонувалася рекламно-презентаційна продукція архітектурно-історичних заповідників, оздоровчих закладів, закладів розміщення та харчування, туристичних суб'єктів, а також путівники, маршрути та туристичні карти області.

На сучасному етапі співробітниками Тернопільського обласного інформаційного туристично-краєзнавчого центру складається календар фестивалів на кожен рік. Так у 2013 р. проведено фестиваль Бережанського замку у м. Бережани, «Братина» у с. Стіжок, «Червоне – фест» у с. Нирків, «Забави у княжому місті» в м. Тереховля, «Купальська феєрія» у с. Чагарі, «Дзвони Лемківщини» у смт. Монастирська та «Дзвони Лисоні» у м. Бережани [5]. У 2014 р. велика частина запланованих заходів не проводилась, у зв'язку з ситуацією у державі.

Однією з форм розважального туризму можна вважати проведення так званих „квестів" - розважальних заходів, у процесі яких пропонується виконання поставлених завдань за певний період часу із використанням карт чи картосхем. Широкі можливості для збільшення

туристичних потоків має екскурсійний, зокрема музейний туризм. Наразі музейна мережа регіону недостатньо залучена до екскурсійного руху і надає послуги незначній кількості відвідувачів. виправити таку ситуацію можна, змінивши засоби менеджменту та маркетингу музейних закладів: налагодження співпраці із туристичними суб'єктами, поширення інформації про установи та їх екскурсійні можливості, створення нового музейного продукту. Для цього необхідно запроваджувати додаткові музейні послуги для відвідувачів: створення зон для відпочинку, ігрових кімнат для дітей, закладів харчування поблизу музеїв. Сформувати унікальний туристичний продукт музею можна, створивши атракційні експозиції, зокрема рухомі, інтерактивні, анімовані. Для прикладу, у музеях історичного профілю можна облаштувати анімований екран, який розповідатиме про важливі історичні події краю із змінними зображеннями. Такий варіант прийнятний і для музеїв інших профілів. Наприклад, у музеї С. Крушельницької варто встановити програвач, який відтворюватиме відомі її пісні. Важливим є запровадження нових інформаційних технологій, що також забезпечить поширення інформації про установи серед широкого кола потенційних споживачів.

Як свідчить український досвід, широко популярними музейними установами є скансени (музеї просто неба). В Тернопільській області наразі функціонує музей УПА під відкритим небом у с. Антонівці, за раціонального підходу до його популяризації на території музею можна буде приймати великі туристичні потоки, що забезпечить позитивний результат для розвитку туризму населеного пункту. Для забезпечення цього процесу варто приділити увагу стану автошляхів, які ведуть до музею, а також розширенню мережі закладів розміщення та харчування.

У вересні 2012 р. на території Збараського замку було відкрито кінно-мистецький театр просто неба імені Байди Вишневецького, який діє як частина музейної установи НЗ „Замки Тернопілля”. У місті Тернопіль планується створення музею сакрального мистецтва просто неба: у парк Топільче буде перевезено старі дерев'яні храми з усієї області, які засвідчують галицькі традиції дерев'яної архітектури [6]. Таким чином, населення матиме змогу вивчити традиції та культуру рідного краю з одного боку, а з іншого - цей процес дозволить запобігти руйнуванню старих споруд, які будуть музеєфіковані та реставровані.

Щодо розвитку туристичної інфраструктури (є автостоянка, заклади розміщення та харчування) у населених пунктах, де діють музеї, то виділяються наступні населені пункти: м. Тернопіль (краєзнавчий музей, художній музей, картинна галерея), м. Збараж (Збараська фортеця), м. Бережани (краєзнавчий музей, музей книги, музей переслідуваної церкви, музей Б. Лепкого та ін.), м. Кременець (музей Ю. Словацького, краєзнавчий музей), м. Почаїв (музей І. Хворостецького), м. Бучач (краєзнавчий музей), м. Борщів (краєзнавчий музей), с. Біла (музей С. Крушельницької). Отже, як правило, туристичною інфраструктурою забезпечені міські населені пункти або поселення, які лежать у близькій відстані від них. Більшість інших населених пунктів не забезпечені в достатній мірі закладами туристичної інфраструктури, що стримує процес їх популяризації. Особливу увагу варто приділити розвитку інфраструктури у віддалених від обласного центру поселеннях: селах Більче-Золоте Борщівського району (унікальний підземний музей трипільської культури), Денисів (краєзнавчий музей), Молотків (музей «Молотківська трагедія»), місті Копичинці (музей театрального мистецтва). Автошляхи, що ведуть до цих установ, мають задовільний стан, але у населених пунктах недостатня кількість або ж зовсім відсутні заклади харчування та заклади розміщення.

Висновки. Перспективним напрямком рекреаційної діяльності регіону є лікувально-оздоровчий туризм. Відповідно до Стратегії розвитку Тернопільської області на період до 2015 року, туризм на її території має стати пріоритетним напрямком. Зокрема варто звернути увагу на курортно-оздоровчий Тербовлянський та Гусятинський райони. Основні завдання, які необхідно здійснити: розроблення та видання схем розміщення туристичних об'єктів та пунктів сервісу, картосхем туристичних та екскурсійних маршрутів, путівників про райони; створення в місті фотовітрини про природні та культурні пам'ятки краю та фотоцитів із рекламою лікувальних вод; впровадження нових туристичних маршрутів; вдосконалення санаторно-курортних і туристичних закладів, залучення об'єктів історико-культурної спадщини до туристичних програм; створення сучасної дорожньої інфраструктури на основних туристичних маршрутах; розвиток сільського туризму, створення сільських садиб, що прийматимуть туристів.

Важливим напрямком розвитку рекреаційної діяльності регіону є стимулювання зовнішнього, зокрема в'їзного туризму, що забезпечить стабільні фінансові надходження до обласного бюджету.

Загалом, з метою успішного розвитку усіх видів міжнародного туризму Тернопільська область увійшла у 2003 р. до ради з туризму Карпатського регіону (поряд із Львівською, Івано-Франківською, Чернівецькою та Закарпатською областями), яка сприяє популяризації рекреаційно-туристичного потенціалу західноукраїнських областей на світовому туристичному ринку. Основні напрямки діяльності ради включають об'єднання зусиль областей з розвитку туристичної галузі, аналіз діяльності туристичних підприємств, проведення навчальних семінарів; здійснення реклаमाції туристичних ресурсів регіону, моніторинг діяльності туризму.

Література

1. Програма розвитку туризму в Тернопільській області на 2013-2015 роки.
2. Проект програми розвитку туризму.
3. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2012 рік / За ред. В. Г. Кирича. - Тернопіль, 2012. - 457 с.
4. Царик П. Пріоритетні інвестиційні проекти сталого розвитку обласного регіону : матеріали міжн. науково-практичної конференції «Організація діяльності підприємств тур. Індустрії в умовах інтеграційних процесів». - С. 300-302.
5. Сайт Терно-тревел. Режим доступу: www.ternotravel.com
6. Сайт ради туризму Карпатського регіону. Режим доступу: <http://tourism.if.ua/ua/partners/ukx/ctb/>.
7. Електронно-довідкова енциклопедія України. [Електронний ресурс]. -<http://www.ukrainainkognita.org.ua>.

УДК 338.1

Дарія Берницька

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА ПИВОВАРНОЇ ГАЛУЗІ

В статті досліджено підприємство пивоварної галузі формування та управління стратегіями диверсифікації діяльності підприємства адаптованих до ринкових умов господарювання, вибір стратегій диверсифікації.

This article investigates the brewing industry company formation and management strategies for diversification of the company adapted to the market conditions, the choice of diversification strategies.

Ключові слова: стратегія диверсифікації, пивоварна галузь, стратегічний потенціал підприємства, внутрішнє середовище, зовнішнє середовище.

Keywords: diversification strategy, brewing industry, the strategic potential of the company, the internal environment, the environment.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Диверсифікація як елемент стратегії розвитку в епоху масового споживання стала головним предметом обговорення, що пов'язано, з одного боку з помітним зниженням темпів зростання в порівнянні з попередніми етапами, з іншого – прагненням підприємства вистояти в умовах нерівномірного економічного і політичного розвитку країни. Орієнтація на інноваційний шлях розвитку вимагає від товаровиробників наявності асортименту, який складається як мінімум з кількох різновидів продукції, що знаходяться на різних етапах життєвого циклу і взаємно доповнюють один одного, що потребує диверсифікації виробництва. Вітчизняна економіка характеризується частими змінами вектора економічного розвитку, політико-правових умов господарювання, запитів споживачів, підвищеним ризиком. В цих умовах природнім засобом забезпечення умов виживання і розвитку підприємства на ринку є диверсифікація. Однак, як свідчить практика,